

Їн Чу

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0003-4976-7555

Аліна Сбруєва

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-1910-0138

DOI 10.24139/2312-5993/2022.04/208-226

МІЖНАРОДНА СТУДЕНТСЬКА МОБІЛЬНІСТЬ В КИТАЇ: ЕТАПИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У статті здійснено термінологічний аналіз поняттєвого апарату дослідження. Схарактеризовано широку сукупність концептуальних підходів до аналізу досліджуваної проблеми (ідеалізм, інструменталізм, едукаціоналізм (Дж. Стір); раціональний підхід (Дж.Найт); push-pull model (Т. Мацарол та Дж.Сутар); неолібералізм, розвивально-державний підхід, підхід «м'якої сили» та культурний підхід (Вен Вен)). Окреслено етапи розвитку міжнародної студентської мобільності в Китаї (в'їзна мобільність) з урахуванням суспільно-політичних та соціально-економічних пріоритетів держави. Висвітлено актуальні тенденції та ризики подальшого розвитку досліджуваного феномену.

Ключові слова: вища освіта, Китай, міжнародна студентська мобільність, в'їзна мобільність, мотиви, етапи, тенденції.

Постановка проблеми. Якість діяльності системи вищої освіти будь-якої країни детермінується суттєвою мірою рівнем її інтернаціоналізації. Одним із провідних проявів інтернаціоналізації вищої освіти (ІВО) є міжнародна студентська мобільність (МСМ), що має виїзну (outbound) та в'їзну (inbound) форми. Упродовж тривалого часу світовими лідерами в'їзної мобільності були розвинені країни англомовного світу (США, Велика Британія, Австралія), а також Франція та Німеччина, що зумовлено, передусім, пріоритетними позиціями університетів названих країн у світових рейтингах, та, що достатньо важливо, мовним критерієм, тобто глобальним поширенням англійської мови як мови освіти, науки та міжнародного спілкування в цілому.

З початку ХХІ ст. до активних змагань за лідерство у сфері в'їзної міжнародної студентської мобільності приєднався Китай, що традиційно сприймався міжнародною спільнотою як лідер у сфері виїзної МСМ. До початку глобальної пандемії Covid-19 Китаю практично вдалося досягти запланованої урядом країни у 2010 році цифри у 500 000 іноземних студентів і перетворитися на провідний міжнародний МСМ-хаб Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Швидке та впевнене зростання в'їзної МСМ в Китаї є результатом цілеспрямованої та довготривалої освітньої політики цієї держави. Тож предметом нашого інтересу є стратегії Китаю у розвитку в'їзної

міжнародної студентської мобільності, етапи та подальші тенденції розвитку цього процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз досліджуваної проблеми передбачав, передусім, звернення до першоджерел, серед яких урядові документи, зокрема закони про вищу освіту Китаю та інші відповідні розглядуваній тематиці джерела, а також статистичні матеріали МО Китаю та міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ОЕСР). До вторинних джерел нашої наукової розвідки належать аналітичні звіти міжнародних організацій із досліджуваної проблеми (наприклад, ІЕ, 2019;), веб-сайти міжнародних і китайських дослідницьких організацій та мереж (The Network for Research into Chinese Education Mobilities – NRCEM)) а також дослідження китайських та іноземних (американських, британських, канадський, австралійських, українських тощо) дослідників, які ми класифікуємо відповідно до різних аспектів предмета дослідження таким чином:

- особливості освітньої політики держави, що зумовлюють розвиток міжнародної студентської мобільності в Китаї (Sun, 2001; Chen, K., 2016 та ін.)

- фактори прийняття рішень майбутніми студентами щодо навчання за кордоном (Mazzarol & Soutar, 2002; Ma, J., 2017; Cai, 2020; Biney, 2021);

- етапи розвитку МСМ в Китаї (Wen Wen, 2018; Zheng, 2021; Tamene, 2017 та ін.);

- закономірності й тенденції розвитку МСМ у світі та в Китаї (de Wit, 2021; Gao, 2017; Shields, 2013; Yun Ge, 2022 та ін.).

Підкреслимо значимість для розкриття досліджуваної проблеми аналітичних розвідок спеціалізованих наукових інституцій, які здійснюють цілеспрямований пошук із питань міжнародної вищої освіти. Зокрема, це такі наукові групи та центри, як Institute of International Education, Observatory on Borderless Higher Education, Cross-Border Education Research Team, Global Association of Transnational Education та ін.

Суттєву роль у дослідженні розглядуваної проблеми відіграють публікації у спеціалізованих міжнародних наукових газетах і журналах, присвячених проблемам вищої, зокрема інтернаціональної та транснаціональної освіти в різних регіонах світу («University World News», «Higher Education», «Higher Education Policy», «International Journal of Educational Management», «Policy and Society», «Compare»,

«Tertiary Education and Management», «International Journal of Educational Development», «Comparative Education», «Journal of Marketing for Higher Education») та проблемам вищої освіти в Китаї («Asian Education and Development Studies», «China Review International», «Harvard China Review», «Beijing International Review of Education», «Journal of Contemporary China», «Chinese Education & Society», «China Review», «Frontiers of Education in China» та ін.).

Метою статті є характеристика концептуальних підходів, етапів, тенденцій і ризиків розвитку в'їзної міжнародної студентської мобільності в Китаї.

Методи дослідження. У статті використано такі методи дослідження: термінологічний аналіз із метою характеристики особливостей трактування ключових понять дослідження в китайській та європейській/міжнародній термінологічній традиції; систематизації та класифікації, що застосовані для характеристики джерельної бази дослідження; історико-генетичний аналіз – для характеристики етапів розвитку досліджуваного феномену; аналіз причинно-наслідкових зв'язків – для виявлення чинників, актуальних тенденцій і ризиків розвитку МСМ у Китаї.

Виклад основного матеріалу. Цілісна характеристика досліджуваних процесів потребувала з'ясування таких аспектів проблеми: 1) ключові поняття проблеми МСМ; 2) концептуальні підходи до дослідження проблеми міжнародної студентської мобільності в Китаї у китайській та міжнародній теорії освіти; 3) етапи розвитку міжнародної студентської мобільності в Китаї; 4) актуальні тенденції та ризики розвитку МСМ в Китаї.

1. Характеристика ключових понять дослідження.

До ключових понять дослідження ми відносимо, передусім, поняття «міжнародна студентська мобільність», «іноземні студенти», «приймаюча країна», «країна походження студента», «в'їзна міжнародна студентська мобільність», «форми студентської мобільності».

Існує широке коло визначень поняття «міжнародна студентська мобільність», відмінності між якими полягають головним чином у тому, що предметом розгляду є різні аспекти означеного феномену: цільовий, організаційний, процесуальний, результативний. До того ж, МСМ може розглядатися не тільки в освітньому контексті, але й у політичному, економічному, соціальному, демографічному тощо.

Загальне визначення МСМ знаходимо в роботі китайського науковця Peidong Yang, який, керуючись міжнародною практикою досліджень означеного феномену зазначає, що «міжнародна студентська мобільність визначається як рух студентів із метою отримати вищу освіту за межами країни свого громадянства» (Peidong Yang, 2022).

Більш конкретизованим є визначення МСМ, подане в доповіді за результатами міжнародного проєкту з питань МСМ (International Student Mobility at a Glance – Promising Potential and Limiting Barriers of Non-traditional Mobility), здійсненого в межах програми Еразмус+. Специфіка означеного визначення полягає у конкретизації організаційних аспектів досліджуваного феномену: «Діяльність у сфері міжнародної студентської мобільності визначена як певні періоди навчання за освітньою програмою, що інтегровані в навчальний план будь-якої форми вищої освіти, яка відбувається за межами географічних кордонів країни походження, і може забезпечувати коротко- або довготривалий досвід навчання за кордоном до повернення додому» (Erdei, 2020).

Пов'язаним із поняттям «міжнародна студентська мобільність» є інше ключове поняття нашого дослідження – «міжнародні студенти». У визначенні, запропонованому ЮНЕСКО (2006), наголошується на освітній меті МСМ – це «студенти, які перетнули національний або територіальний кордон із метою навчання й зараховані на навчання за межами країни свого походження» (UNESCO, 2006).

У термінологічному словникові найбільш відомої у світі дослідницької структури, що спеціалізується на вивченні проблем міжнародної освіти – Інституту міжнародної освіти (Institute of International Education – IIE) подано таке визначення: міжнародні (або міжнародно мобільні) студенти: студенти, які повністю або частково отримують вищу освіту в країні, відмінній від їхньої рідної країни, або які подорожують через національний кордон до країни, відмінної від своєї рідної країни, щоб повністю або частково здобути вищу освіту, досвід освіти (IIE, 2021).

У словнику термінів міжнародної вищої освіти ОЕСР (2003) визначено, що студентів, залучених до МСМ, часто називають «іноземними студентами» або «міжнародними студентами». ОЕСР визначає цих студентів як «осіб, прийнятих іншою країною, як правило, за спеціальними дозволами або візами, з конкретною метою проходження певного курсу навчання в акредитованому закладі приймаючої країни» (OECD, 2003).

У дослідженні рівнів розвитку МСМ, здійсненому експертами ОЕСР (2022), подано визначення поняття «міжнародні студенти», у якому наголошено на місці здобуття попередньої освіти: «Іноземні студенти – це ті, хто отримав попередню освіту в іншій країні та не є резидентами країни, де навчаються» (OECD, 2022).

Щодо понять «приймаюча країна» та «країна походження студента» (домашня країна, країна-відправник) звернемося до дослідження китайського науковця Jie Zheng (Zheng, 2010), у якому констатовано, що МСМ розглядається як один із найважливіших глобальних потоків, який несе певне соціальне та освітнє значення. Поняття «приймаючі країни» належить до країн або територій, які іноземні студенти обирають як місце призначення, а «домашні країни» використовується для опису країн походження студентів, а саме місце, звідки вони походять.

В аналізі специфіки інтересів «домашньої країни» та «приймаючої країни», поданому в дослідженнях ОЕСР, пояснено, що з точки зору приймаючої країни міжнародна студентська мобільність є джерелом отримання прибутку, а також потенційним джерелом освіченої робочої сили (OECD, 2013). Країни-відправники очікують навченої робочої сили для свого економічного й соціального розвитку, хоча існує небезпека відтоку мізків, оскільки там, де є кращі умови, іноземні студенти, швидше за все, залишаться працювати після закінчення навчання (Knight, 2012).

Достатньо активно в межах визначення поняття МСМ розглядається питання типології розглядуваного феномену. Зокрема, міжнародно відомі фахівці у сфері інтернаціоналізації вищої освіти Х. де Вітт та Ф. Альтбах виокремлюють такі типи (форми) МСМ:

- ступенева мобільність: студенти здобувають академічний ступінь або ступені за кордоном (бакалавр, магістр, доктор філософії);

- кредитна мобільність: студенти навчаються за кордоном короткий період – до одного навчального року, після чого відбувається трансфер здобутих академічних кредитів, які враховують для здобуття академічного ступеня у своєму рідному університеті;

- мобільність для здобуття сертифікату: коротке перебування за кордоном для вдосконалення певних навичок, переважно мовної компетентності, без отримання ступеня чи кредитів (de Wit, 2021).

Підкреслимо, що саме класифікація типів МСМ, подана Х. де Віттом та Ф. Альтбахом, використовується у аналітичних

матеріалах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ОЕСР) з означеної проблеми.

Дещо інша, однак схвалена міжнародною дослідницькою спільнотою класифікація типів МСМ подана в роботі В. Кумпікайте та К. Дуоба (Kumpikaite, 2011), де виокремлено такі три типи студентської мобільності залежно від її мети:

- горизонтальна мобільність: процес, у якому студенти проводять певний період свого навчання в іншій країні;
- вертикальна мобільність: процес, у якому студенти отримують академічний ступінь за кордоном;
- «мозкова» мобільність (brain mobility): процес, за якого країна втрачає найталановитіших і найосвіченіших людей через переїзд в інші країни тому, що в їхній країні бракує можливостей.

У контексті нашого дослідження значимою типологічною ознакою МСМ є в'їзна (inbound) та виїзна (outbound) МСМ. В'їзна МСМ означає, що міжнародні студенти приїждять до приймаючої країни з інших країн, а виїзна – їдуть в інші країни на навчання. Предметом нашого дослідження стала саме в'їзна МСМ в Китаї як феномен, що отримав протягом останніх 20 років суттєвого розвитку та перетворив цю країну на одного з глобальних лідерів розвитку міжнародної вищої освіти.

У цілому, порівняльний аналіз численних визначень групи понять, пов'язаних із міжнародною студентською мобільністю, дозволяє дійти висновку, що відмінності у їх визначеннях зумовлюються конкретними дослідницькими інтересами науковців та галуззю знань, в межах якої досліджується розглядуваний феномен. Будь-яких принципових відмінностей, пов'язаних з регіональною або національною специфікою у термінологічних характеристиках досліджуваного феномену нами не виявлено. Погляди китайських науковців на сутність МСМ як глобального освітнього феномену (цілі, способи організації, концептуальні підстави для аналізу, типи, мотиви, результати та наслідки) знаходяться у межах мейнстріму міжнародно прийнятої термінології трактування означених понять.

2. Концептуальні підходи до дослідження проблеми міжнародної студентської мобільності в Китаї в сучасній теорії освіти

Сучасні теоретики освіти одностайні в тому, що МСМ перетворилась в умовах глобалізації та економіки знань на фактор розвитку не тільки національної системи вищої освіти, але й національної економіки.

Така позиція є характерною і для сучасного Китаю, що пояснює суттєву увагу держави розвитку досліджуваного нами феномену.

Вивчення й узагальнення аналітичних джерел з проблем розвитку МСМ в Китаї дозволяє схарактеризувати провідні концептуальні підходи до його вивчення. В основу нашого розгляду покладено, передусім, роботи китайських науковців Вен Вен (Wen, 2018) та Чен Канг (Chen, 2016). До уваги було взято також погляди таких західних теоретиків міжнародної вищої освіти як Дж. Найт (Knight, 2004), Х. де Вітт та Ф. Альбах (de Wit, 2021), Т. Мацарол та Дж. Сутар (Mazzarol, 2002), Дж. Стір (Stier, 2004) та ін.

Аналізовані нами концептуальні підходи дозволяють характеризувати досліджуване явище на ідеологічному, політичному, організаційному, мотиваційному рівнях розгляду.

Порівняльний аналіз *ідеологічних підходів* до трактування сутності МСМ свідчить про множинність та різноманіття розуміння сутності явищ інтернаціоналізація вищої освіти, міжнародна вища освіта, що у свою чергу, зумовлює трактування досліджуваного нами феномену. Так, згідно з дослідженням Дж. Стіра (Stier, 2004) поширеними є три основні ідеології міжнародної вищої освіти, якими є ідеалізм, інструменталізм і едукціоналізм (educationalism). Сутність ідеалізму впливає з нормативного припущення, що інтернаціоналізація є позитивною сама по собі. Згідно із цією ідеологією через міжнародну співпрацю вища освіта може сприяти створенню більш демократичного, справедливого та рівноправного світу. Заклади вищої освіти, що керуються цією ідеологією, спрямовані на виховання громадян, які дотримуються емансипованого погляду на світ.

На відміну від «ідеалістів», «інструменталісти» вважають вищу освіту одним із засобів максимізації прибутку, забезпечення економічного зростання та сталого розвитку або підтримки бажаних для правлячих режимів ідеологій, задоволення інтересів транснаціональних корпорацій або інших наднаціональних стейкхолдерів. Із цієї точки зору передбачається, що міжнародна вища освіта задовольнить вимоги капіталістичного, глобального та мультикультурного світу та посилить конкурентоспроможність закладів вищої освіти.

Для прихильників едукціоналізму цілі міжнародної вищої освіти виходять за межі простих ідеалістичних і вузькопрофесійних прагнень тих, хто розробляє політику: вони розглядають освіту як навчання впродовж життя з сильним наголосом на цінності самого

процесу навчання, а не результату як набору професійно заданих навичок. Із цієї точки зору МСМ може сприяти особистісному зростанню та самореалізації. (Stier, 2004).

Дещо більш широке коло концептуальних підходів до аналізу МСМ в Китаї застосовано у спеціалізованому дослідженні Чена Кенга (Chen Kang, 2016). Крім ідеологій, схарактеризованих Й. Стіром (Jonas Stier), китайський науковець справедливо вважає за необхідне застосувати «раціональний підхід» Дж.Найт (Knight, 2004). Дослідниця пропонує чотири різні підходи до міжнародної вищої освіти, які характеризують цінності, пріоритети та дії, що зумовлюють форми МСМ. «Раціональний підхід» є одним із тих, що визначає МСМ з позицій її мети та очікуваних результатів як на національному, так і на галузевому та інституційному рівнях. Більш конкретно, за словами Дж. Найт, на національному чи галузевому рівні «інтернаціоналізація вищої освіти представлена з точки зору того, чому важливо, щоб національний сектор вищої освіти став більш міжнародним», а обґрунтування пов'язані з «розвитком людських ресурсів, стратегічними альянсами, комерцією, державотворенням та соціальним/культурним розвитком» (Knight, 2004, p. 19).

На інституційному рівні інтернаціоналізація вищої освіти та МСМ пов'язується із національною безпекою, розвитком технічної допомоги, сприянням миру та взаєморозумінню, а також формуванням національної та регіональної ідентичності. Економічне обґрунтування феномену обумовлюється «економічним зростанням і конкурентоспроможністю, ринком праці та фінансовими стимулами, в той час як академічні обґрунтування пов'язані з міжнародним виміром досліджень і викладання, розширенням академічного горизонту, інституційною розбудовою, профілем і статусом, підвищенням якості та міжнародними академічними стандартами» (Knight, 2004, с. 23). Раціональний підхід використовується Ченом Кангом, щоб зосередитися на мотивах китайського уряду та закладів імпортувати іноземних студентів на основі політики та правил, які вони ухвалюють (Chen Kang, 2016).

Ще один концептуальний підхід, застосований у дослідженні Чена Кенга, та часто використовуваний у контексті аналізу проблем МСМ – модель «підштовхування і притягування» (push and pull model). Китайський науковець звертається до роботи таких авторів, як Т. Мацарол та Дж.Сутар (Mazzarol, 2002), які стверджують, що «глобальну структуру потоків міжнародних студентів можна пояснити комбінацією факторів «підштовхування і притягування», які заохочують

студентів навчатися за кордоном». Вони визначають фактори «підштовхування» як чинники, які діють у країні походження та ініціюють рішення студента розпочати навчання за кордоном, тоді як фактори «притягування» діють у приймаючій країні, щоб зробити її достатньо привабливою для іноземних студентів. Також підкреслюється, що процес прийняття рішення про навчання за кордоном складається з трьох окремих етапів. По-перше, студент повинен прийняти рішення, чи вчитися за кордоном взагалі, на що може вплинути низка факторів, що підштовхують його в рідній країні. Після того, як студент вирішив навчатися за кордоном, наступним, другим етапом прийняття рішення, є вибір приймаючої країни, де фактори «притягування» відіграють важливу роль у тому, щоб зробити одну приймаючу країну відносно більш привабливою за іншу. На третьому етапі студент повинен вибрати заклад освіти, у якому він хоче навчатися. Різноманітність факторів «притягування» робить певний заклад більш привабливим, ніж його конкуренти. У дослідженні Чена Кенга модель «push-pull» розглядається як основа для аналізу факторів впливу на іноземних студентів щодо вибору для навчання китайського університету.

Значно більш глибоке політико-ідеологічне обґрунтування розвитку МСМ в Китаї подано в роботі китайської науковиці Вен Вен (Wen, 2018), присвяченій обґрунтуванню політики Китаю щодо міжнародних студентів. Дослідниця виокремлює у даному контексті чотири потоки ідеологій/теорій, а саме: неолібералізм, розвивально-державний підхід, підхід «м'якої сили» та культурний підхід. Далі проаналізуємо міркування Вен Вен щодо кожного з названих концептуальних підходів.

Неолібералізм широко використовується в теорії вищої освіти як аналітична основа для дослідження та пояснення того, як глобалізація формує глобальний ринок для міжнародних мобільних студентів. Більш того, неолібералізм є потужною ідеологією в глобальній економіці і часто розглядається як теоретична основа для транскордонного розширення економічних ринків, ринкових механізмів, практик, конкуренції та правил у ринковий, а не державний спосіб. Неолібералізм, підкреслює Вен Вен, відкриває перспективу для пояснення двох поширених міжнародних феноменів.

По-перше, навчання за кордоном визнано товаром, що є предметом торгівлі у всьому світі. По-друге, університети в усьому світі прийняли комерційний експортно-орієнтований підхід до набору

іноземних студентів і використовують доходи від іноземних студентів для субсидування вітчизняних студентів. Причини такої тенденції можна простежити у двох основних вимірах розгляду. По-перше, асоційовані з неоліберальною ідеологією парадигми маркетизації та децентралізації в структуруванні надання вищої освіти в усьому світі. По-друге, зменшення державного фінансування вищої освіти, яке призвело до того, що університети повинні стати «підприємницькими» та самоокупними. Зростання Азії як місця навчання за кордоном деякі оглядачі сприймають як тріумф неолібералізму. Однак, підкреслює Вен Вен, концепції неолібералізму недостатньо, щоб повною мірою пояснити зростання Китаю як місця навчання іноземних студентів.

Розвивально-державний підхід. Такий підхід підкреслює домінуючу роль держави та її економічних і соціальних інтересів у розвитку МСМ в Китаї. Саме здатність і готовність держави інвестувати в освіту іноземних студентів, а не отримувати прибуток від неї, дозволили Китаю перетворитися з найбільшого в Азії постачальника іноземних студентів у найбільшу приймаючу країну в Азії. «Конфуціанська модель» вищої освіти, характерна для Китаю, визначається сильними рушійними силами політики національної держави та відносно щільним наглядом і контролем. У Китаї, стверджує Вен Вен, система вищої освіти під впливом неоліберальних тенденцій перетворилась на квазіринок, а університети перетворені у квазіфірми, в той час як централізований контроль держави зберігається.

Підхід «м'якої сили». «М'яка сила», пояснює Вен Вен, це атрибути держави, які створюють позитивну мотивацію та привабливість для іноземних студентів. Багато китайських досліджень «м'якої сили» зосереджуються на просуванні позитивного ставлення до інтересів та ідентичності Китаю за кордоном. «М'яка сила» походить від таких нематеріальних ресурсів, як національна єдність, культура, ідеологія та міжнародний вплив. Міжнародний освітній обмін є ефективним способом продемонструвати привабливість «м'якої сили» держави.

Культурний підхід. Представники цього підходу виступають проти ієрархічного поділу світової культури та системи знань за принципом «центр-периферія», підтримують цілісну, історичну та культурну перспективу для тлумачення інтернаціоналізації вищої освіти. На думку адептів даного підходу, кожна культура є самостійним організмом; усі культури у світі співіснують і немає універсального принципу, який виходить за межі конкретних

культурних форм. Застосування культурного підходу в політиці МСМ має на меті сприяти повазі до культурного розмаїття, взаєморозумінню та збагаченню, а також посилювати міжнародне порозуміння через освітні обміни та співпрацю. Вен Вен вважає, що сьогодні все більше китайських вчених визнають необхідність мультикультуралізму та плюралістичної системи знань, звертають увагу на взаємодію між місцевими елементами та глобальними (західними) елементами та відстоюють ідею, що інтернаціоналізація вищої освіти в Китаї повинна мати китайське коріння, тобто відображати традиції китайської культури та освіти (Wen, 2018).

Отже, схарактеризовані вище концептуальні підходи, що мають місце у міжнародній теорії вищої освіти, слугують підставою для з'ясування широкої сукупності проблем, що стосуються розвитку МСМ, і, передусім, таких, як цілі та мотиви, (на державному, інституційному та індивідуальному рівнях), організаційно-процесуальні засади, результати.

3. Етапи розвитку міжнародної студентської мобільності в Китаї. Розглянуті вище концептуальні підходи до аналізу МСМ слугують науковим обґрунтуванням для виокремлення етапів розвитку досліджуваного феномену. В дослідженнях, які стосуються проблем розвитку в'їзної МСМ в Китаї зустрічаємо різні варіанти періодизації означеного процесу (наприклад, Tamene, 2017; Zheng, 2021; Wen, 2018), відмінності між якими полягають, головним чином, у тривалості історичного періоду, що став предметом розгляду, та ідеологічних засадах, покладених в основу дослідження. Достатньо об'єктивним, виваженим та цілісним вважаємо підхід, застосований у дослідженні Вен Вен, яка виокремлює такі етапи розвитку в'їзної МСМ в Китаї:

1) 1950-ті – початок 1980-х років: слугування державним інтересам, орієнтація на користь національної дипломатії та внутрішніх потреб країни (згідно з J. Zheng та D. Karoor (Zheng, 2021) цей період характеризується як марксистсько-ленінського соціалістичного націоналізму, патріотизму, пролетарського інтернаціоналізму та ранніх форм розвитку міжнародної вищої освіти). Пояснюючи особливості даного етапу розвитку МСМ, Вен Вен зазначає, що з 1950 по 1965 рік більшість іноземних студентів, які навчалися в Китаї, були вихідцями з соціалістичних країн і незалежних держав Азії, Африки та Латинської Америки. Обмін студентами здебільшого здійснювався за допомогою міжнародної та міжпартійної дипломатії: приймалися іноземні студенти із комуністичних країн, або

ті, що відправлялися лівоцентристськими націоналістичними партіями. До початку реформ і політики відкритості обслуговування потреб дипломатії та внутрішніх справ держави було головним мотивом розвитку міжнародної освіти.

2) 1985-середина 1990-х рр.: організаційна та інституційна розбудова системи МСМ. Згідно з Вен Вен, система міжнародної освіти вступила в цей час в період стрімкого розвитку у контексті посилення ролі ринку у розподілі ресурсів вищої освіти та поступового розширення автономних повноважень ЗВО щодо набору студентів та надання освітніх послуг. Відбувалося створення спеціалізованих організацій щодо дослідження МСМ (Китайська асоціація Міжнародної освіти – CAFSA) та адміністративної структури щодо стипендіальної підтримки навчання іноземних студентів (Китайська рада стипендій (CSC)). Важливими характеристиками даного етапу стали: створення системи вимог до іспиту з китайської мови для іноземців, впровадження правил присвоєння академічних та наукових ступенів іноземним студентам, удосконалення візової системи для МСМ.

3) Середина 1990-х - початок 2000-х рр.: інтенсивний розвиток з орієнтацією на неолібералізм. Двома основними напрямками розвитку вищої освіти в Китаї, що вплинули на розвиток МСМ, стали такі: по-перше, розвиток політики відкритості, що є одним із найважливіших напрямів розвитку освіти в Китаї; другий напрям – будівництво університетів світового рівня («Проект 985» і «Проект 211»). Дослідники підкреслюють, що після вступу до СОТ у 2001 році Китай став відігравати все більш активну роль у світовій економіці. Освіта як елемент угоди стала зазнавати змін відповідно до вимог СОТ.

4) Початок XXI століття – сьогодення: відродження націоналізму в інтернаціоналізації вищої освіти. Характеристика періоду як «відродження націоналізму в інтернаціоналізації вищої освіти» проявляється, згідно з Вен Вен, у трьох аспектах: 1) уряд Китаю почав впроваджувати нові методи контролю, включаючи перевірку, оцінку та забезпечення якості для управління міжнародною освітою; 2) розвиток «культурного шляху» для легітимізації «м'якої сили» Китаю у світі шляхом створення та розвитку «Інституту Конфуція». Ще один прояв цього аспекту, яким не можна знехтувати, пов'язаний з деякими глобальними освітніми програмами для талантів високого рівня (коледж Шварцмана (Schwarzman college), Академія Яньчінг (Yanching Academy) та Інститут співробітництва та розвитку «Південь-Південь» (Institute of

South-South Cooperation and Development), що були започатковані у 2012 році, демонструючи амбіційну участь Китаю у глобальній конкуренції за талантами; 3) зусилля щодо регіоналізації вищої освіти, в якій Китай бере активну участь. Наприклад, Китай очолює роботу щодо Азіатсько-Європейського визнання кваліфікацій та забезпечення якості в рамках ASEMME (Asia-Europe Meeting of Ministers for Education). Крім того, Китай активно обговорює взаємне визнання кваліфікацій і кредитів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, щоб сприяти мобільності студентів, дослідників і постачальників освітніх послуг в даному регіоні та очолює розвиток транскордонної освіти в АПЕС (Wen, 2018).

4. *Актуальні тенденції та ризики розвитку МСМ в Китаї* визначаються, як позитивними чинниками: успіхами, яких досягла країна у досліджуваному процесі, масштабними стратегіями й планами його подальшого розвитку, так і негативними, такими як пандемія Covid-19, викликане нею уповільнення економічного росту країни та глобальне загострення політичного й економічного протистояння в сучасному світі.

Щодо успіхів, Китай фактично досяг уже в 2019 році запланованої у 2010 році у «Проекті політики навчання в Китаї» (Project of studying in China policy (MOE, 2010) на 2020 рік цифри у 500 тис. іноземних студентів (за даними Інституту Міжнародної освіти, точна кількість іноземних студентів в Китаї становила в 2019 р. – 492 185 (IIE, 2022). Серед масштабних стратегій та планів подальшого розвитку освітньої політики, у яких присутня міжнародна складова, слід назвати такі ініціативи китайського уряду:

- утворення у 2015 р. Університетського альянсу Шовкового шляху (University Alliance of the Silk Road - UASR) – неурядової та неприбуткової організації, яка спрямована на відкритість та міжнародну співпрацю у сфері вищої освіти;

- запровадження у 2016 р. стратегії «Один пояс – один шлях» (One Belt One Road - OBOR), який фокусується на зв'язках і співпраці між євразійськими країнами, насамперед КНР, наземним Економічним поясом Шовкового шляху (SREB) і океанським Морським Шовковим шляхом (MSR). Початково ініціативи OBOR функціонували переважно як інфраструктурний та інвестиційний проєкт, але поступово розвиваються його освітні та культурні функції;

- започаткування у 2017 р. ініціативи створення університету «Подвійного світового класу» (Double World Class University), що

слугуватиме подальшому підвищенню конкурентоспроможності китайської освіти у світі;

- прийняття у 2018 році «Плану модернізації освіти Китаю до 2035 р.», у якому наголошено на необхідності прискорення реалізації ініціативи «Подвійний світовий клас» і покращення якості вищої освіти.

Характеризуючи тенденції розвитку МСМ в Китаї виокремлюємо кілька вимірів розгляду, які стали предметом аналізу китайських та міжнародних експертів, а саме: політичний, економічний, культурний та освітній.

Тенденції розвитку МСМ у *політичному вимірі розгляду* полягають у тому, що іноземні студенти сприяють переміщенню Китаю з глобальної периферії до центру, перетворенню Китаю на глобального актора у багатоаспектному розподілі сфер впливу. Розширення двостороннього та багатостороннього співробітництва у сфері вищої освіти та отримання талантів із країн, що розвиваються, зміцнює співпрацю «південь-південь» між Китаєм і країнами, що розвиваються.

Політичні ризики подальшого розвитку МСМ в Китаї пов'язані із загостренням протистояння між країнами трансатлантичного табору та Китаєм. За таких умов рівень в'їзної студентської мобільності з цих країн до Китаю різко зменшується. Абсолютно домінує регіональна в'їзна студентська мобільність.

Розгляд *економічного виміру* розвитку МСМ дозволяє передбачити, що Китай значно виграє від збільшення кількості іноземних студентів через їхні внески від плати за навчання, а також від витрат на подорожі та проживання. Збільшення кількості іноземних студентів разом із політикою стимулювання повернення китайських студентів, які закінчили навчання за кордоном, сприяє розвитку Китаю як економіки знань. Досвід країн-лідерів МСМ показує, що іноземні студенти можуть зробити вагомий внесок у розвиток національної економіки.

Економічні ризики розвитку МСМ тісно пов'язані з політичними. Економічне протистояння Китаю та США не сприяє розвитку академічних зв'язків між країнами, у тому числі і мобільності. Суттєвими є і ризики зменшення кількості іноземних студентів через пандемію Covid-19.

У *культурному вимірі розгляду*, будучи мостом між Китаєм та рештою світу, іноземні студенти, які володіють китайською мовою, матимуть краще розуміння культури Китаю, що дозволить їм

познайомити світ із цінностями його традиційної культури та економічного розвитку. Це не лише можливість для китайської мови, культури та вищої освіти вийти на світову арену, а й для розширення культурної «м'якої сили» країни.

Культурні ризики, що є, у свою чергу, проявом політико-економічного протистояння Китаю з країнами західного світу, проявляються у кількісному та якісному звуженні дії інструментів культурної «м'якої сили», яким є, передусім, Інститут Конфуція.

В освітньому вимірі розгляду збільшення кількості іноземних студентів, оптимізація умов їх перебування та полегшення спілкування між ними та місцевими студентами є важливими кроками для посилення інтернаціоналізації та підвищення якості системи вищої освіти країни, для забезпечення досвіду «інтернаціоналізації вдома» для китайських студентів.

Освітні ризики розглядаємо, перш за все, як результат пандемії Covid-19, через яку китайські університети є закритими для іноземних студентів до повного подолання загроз фізичному здоров'ю китайських та іноземних громадян.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Реалізація поставленої у дослідженні мети дозволила дійти таких висновків:

1. Термінологічний аналіз ключових понять дослідження дозволив з'ясувати сутність таких з них, як «міжнародна студентська мобільність», «міжнародні студенти» (іноземні студенти), «приймаюча країна», «домашня країна» (країна-відправник), «в'їзна мобільність», «виїзна мобільність». Констатовано, що відмінності у трактуванні означених понять, що існують у довідковій літературі та аналітичних дослідженнях, зумовлені, головним чином тим, що предметом розгляду науковців є різні аспекти означеного феноменів: цільовий, організаційний, процесуальний, результативний тощо. До того ж, МСМ розглядається не тільки в просторі теорії вищої освіти, але й в політології, економіки, соціальних наук, демографії, що пояснює застосування у наукових розвідках різних методологічних підходів.

Порівняльно-термінологічний аналіз ключових понять дозволяє стверджувати, що будь-яких принципів відмінностей, пов'язаних з регіональною або національною специфікою у термінологічних характеристиках МСМ не існує. Погляди китайських науковців на сутність МСМ як глобального освітнього явища (цілі, способи організації, концептуальні підстави для аналізу, типи, мотиви,

результати та наслідки) знаходяться у межах мейнстріму міжнародно прийнятої термінології трактування означених понять.

2. Узагальнення аналітичних джерел з проблем розвитку МСМ в Китаї дозволило виокремити провідні концептуальні підходи до його характеристики на ідеологічному (ідеалізм, інструменталізм і едукціоналізм, неолібералізм, мультикультуралізм), політичному (розвивально-державний підхід), організаційному (раціональний підхід), мотиваційному (модель «підштовхування і притягування» (push and pull model), підхід «м'якої сили») рівнях розгляду.

Вибір концептуальних підходів до аналізу МСМ в Китаї, особливо ідеологічного та політичного рівнів розгляду, має суттєві специфічні особливості у дослідників, що належать до різних наукових шкіл. Вважаємо за необхідне представити у дослідженні якомога більш широке коло концептуальних підходів, що дозволить розглянути досліджуваний феномен якомога більш різнобічно.

3. Застосування методу хронологічного аналізу дозволило схарактеризувати етапи розвитку МСМ в Китаї. У виокремленні етапів враховано, передусім, зміни суспільно-політичних та соціально-економічних пріоритетів країни. Такими етапами є: 1) 1950-ті – початок 1980-х років: слугування державним інтересам, орієнтація на користь національної дипломатії та внутрішніх потреб країни; 2) 1985-середина 1990-х: організаційна та інституційна розбудова системи МСМ на засадах посилення ролі ринкових відносин та розширення автономних повноважень ЗВО щодо іноземних студентів; 3) середина 1990-х – початок 2000-х: інтенсивний розвиток МСМ з орієнтацією на неолібералізм; 4) початок XXI століття – сьогодення: відродження націоналізму в інтернаціоналізації вищої освіти.

4. Застосування методу аналізу причинно-наслідкових зв'язків дозволило встановити коло чинників, що здійснюють позитивний та негативний вплив на подальший розвиток МСМ у Китаї. Показано, що позитивні тенденції зумовлені такими чинниками: інтенсивний соціально-економічний розвиток країни як економіки знань, перетворення вищої освіти на продуктивну силу, що здійснює питомий внесок у перетворення країни на глобальну економіку та міжнародний хаб вищої освіти; негативний вплив здійснюють такі чинники, як пандемія Covid-19 та викликане нею уповільнення економічного росту країни, глобальне загострення політичного й економічного протистояння в сучасному світі. Потреба цілісного розгляду тенденцій та ризиків

розвитку МСМ зумовила виокремлення політичного, економічного, культурного та освітнього вимірів їх розгляду.

Подальше вивчення розвитку міжнародної студентської мобільності в Китаї передбачає з'ясування особливостей розвитку досліджуваного феномену в умовах актуалізації негативних впливів пандемії та загострення соціально-економічного протистояння глобальних гравців на ринку міжнародної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Biney, P. A., & Cheng, M Y. (2021). International Students' Decision to Study in China: A Study of Some Selected International Students from Universities in China. *Open Journal of Social Sciences*, 9, 305-325. Retrieved from <https://doi.org/10.4236/jss.2021.98021>
- Cai, Y. (2020, January 20). *China's 2020 Target: Reshaping Global Mobility Flows*. European Association for International Education. (Policy and Strategy). <https://www.eaie.org/blog/china-2020-target-reshaping-global-mobility-flows.html>
- Chen, Kang. (2016) *International Student Mobility in Higher Education in China: Tensions between Policies and Practices*. Electronic Thesis and Dissertation Repository. Retrieved from: <https://ir.lib.uwo.ca/etd/3985>
- de Wit, Hans & Altbach, Ph. G. (2021) Internationalization in higher education: global trends and recommendations for its future, *Policy Reviews in Higher Education*, 5:1, 28-46. Retrieved from [https:// DOI: 10.1080/23322969.2020.1820898](https://doi.org/10.1080/23322969.2020.1820898)
- Erdei, L. A. & Káplár-Kodácsy, K. (2020). *International Student Mobility at a Glance – Promising Potential and Limiting Barriers of Non-traditional Mobility*. Desk Research Report. Budapest: ELTE Eötvös Loránd University Department of Erasmus+ and International Programmes.
- Gao, Hang, de Wit, H. (2017) China and International Student Mobility. *International higher education*, 90, 3- 5.
- IIE (Institute of International Education) (2021). *Terminology. Project Atlas®*. Retrieved from: <http://www.iie.org/Research-and-Insights/Project-Atlas/Terminology>
- Institute of International Education (2019). *Inbound & Outbound Mobility*. Retrieved from <https://www.iie.org/en/Research-and-Insights/Project-Atlas/Explore-Data/China>
- Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of studies in international education*, 8(1), 5-31. Retrieved from: [http://doi: 10.1177/1028315303260832](http://doi.org/10.1177/1028315303260832)
- Knight, J. (2012) 'Student mobility and internationalization: Trends and tribulations'. *Research in Comparative and International Education*, 7(1), 20–33. Retrieved from [http://doi: 10.2304/rcie.2012.7.1.20](http://doi.org/10.2304/rcie.2012.7.1.20).
- Kumpikaite, V., & Duoba, K. (2011). Development of Intercultural Competencies by Student Mobility. *The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management*, VI(Spring), 41–50. Retrieved from <http://beykon.org/dergi/2011/SPRING/V.Kumpikaite.pdf>
- Ma, J. (2017). Why and How International Students Choose Mainland China as a Higher Education Study Abroad Destination. *Higher Education*, 74, 563-579. Retrieved from <http://doi.org/10.1007/s10734-016-0066-0>

- Mazzarol, T., & Soutar, G. N. (2002). "Push-pull" factors influencing international student destination choice. *International Journal of Educational Management*, 16(2), 82-90. Retrieved from <https://doi.org/10.1108/09513540210418403>
- OECD (2022). *International student mobility (indicator)*. Retrieved from <http://doi.org/10.1787/4bcf6fc3-en>.
- OECD. (2003). *Glossary*. OECD Publications Service.
- OECD. (2013) *Education Indicators in Focus*. 'How is international student mobility shaping up?'. pp. 1–4. Retrieved from <http://doi.org/10.1787/22267077>
- Peidong Yang (2022) Rethinking international student mobility through the lens of "crisis" at a juncture of pandemic and global uncertainties. *Asia Pacific Journal Of Education*, 42(1), pp.20–33 Retrieved from <http://doi.org/10.1080/02188791.2022.2031872>
- Shields, R. (2013). Globalization and international student mobility: A network analysis. *Comparative Education Review*, 57(4), pp. 609-636. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/10.1086/671752>
- Stier, J. (2004). Taking a critical stance toward internationalization ideologies in higher education: Idealism, instrumentalism and educationalism. *Globalisation, Societies and Education*, 2(1), 1-28.
- Sun, M. (2001). The study of Chinese educational policies. *Educational Study*, 3, 8-10. Retrieved from <http://www.cqvip.com/QK/96925X/200103/4974795.html>.
- Tamene, E. H., Lou, Shizhou, Xiulan, Wan (2017) International Student Mobility(ISM) in China in the New Phase of Internationalization of Higher Education(IHE): Trends and Patterns. *Journal of Education and Practice*,.8(30), 71-81.
- The Network for Research into Chinese Education Mobilities (2022). *Student Mobility*. <https://chineseeducationmobilities.com/student-mobility/>
- UNESCO. (2006). *Global education digest 2006: Comparing education statistics across the world*. Retrieved from: <http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/ged06-en.pdf>
- Wen Wen, (2018) "Inbound international student policies in China: a historical perspective". *Asian Education and Development Studies*, 7 (2), 174-183. Retrieved from: <https://doi.org/10.1108/AEDS-09-2017-0097>
- Yun Ge (Rochelle) (葛贇) (2022) Internationalisation of higher education: new players in a changing scene, *Educational Research and Evaluation*, 27:3-4, 229-238, Retrieved from: <http://DOI:10.1080/13803611.2022.2041850>
- Zheng, J. (2010). *Exploring international student mobility: Neoliberal globalization, higher education policies and Chinese graduate student perspectives on pursuing higher education in Canada*. (Master's thesis). Retrieved from <http://search.proquest.com/dissertations/docview/304655335/fulltextPDF/57BA0B960B5D4963PQ/1?accountid=15115>
- Zheng, J., Kapoor, D. (2021). State formation and higher education (HE) policy: An analytical review of policy shifts and the internationalization of higher education (IHE) in China between 1949 and 2019. *High Educ* 81, 179–195. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00517-2>

SUMMARY

Chu Ying, Sbruieva Alina. International Student Mobility in China: Conceptual approaches, stages and trends of development.

The purpose of the article is to characterize the conceptual approaches, stages, trends and risks of development of international (inbound) student mobility in China. Generalization of analytical sources on the problem of research made it possible to

distinguish leading conceptual approaches to its characteristics on ideological (idealism, instrumentalism and educationalism, neoliberalism, multiculturalism), political (developmental-state approach), organizational (rational approach), motivation) (the "soft power" approach) levels of consideration.

The application of the method of chronological analysis allowed to characterize the stages of development of ISM in China, which take into account, first of all, the socio-political and socio-economic priorities of China. The following stages are: 1) 1950s-early 1980s: serving state interests, orientation in favor of national diplomacy and internal needs of the country; 2) 1985-mid-1990s: organizational and institutional development of the ISM system on the basis of strengthening the role of market relations and expanding the autonomous powers of the HEIs to foreign students; 3) mid-1990s-early 2000s: dramatic development of ISM with a focus on neoliberalism; 4) the beginning of the 21st century - till present: the revival of nationalism in the internationalization of higher education.

The use of the method of causal analysis allowed us to establish a range of factors that have a positive or negative impact on the trends of ISM development in China. It is shown that the positive influence is due to the following factors: intensive socio-economic development of the country as the knowledge economy, the transformation of higher education into productive force, which makes a specific contribution to the transformation of the country into a global economy and an international higher education hub. The negative impact that leads to risks is made by factors such as the Covid-19 pandemic as it caused the economic growth of the country, global exacerbation of political and economic confrontation in the modern world. The need for a holistic consideration of the trends and risks of ISM's development led to clarifying the political, economic, cultural and educational dimensions of their consideration.

Key words: *Higher education, China, international student mobility, inbound mobility, motives, stages, trends.*